

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

МАТВІЄНКІВ СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

**ДИПЛОМНА ТА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТИ
ЯК КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

2013

УДК 378.2(07)
ББК 74.580.252.45
М 33

Матвієнків С.М. Дипломна та магістерська роботи як кваліфікаційне дослідження. – Івано-Франківськ: Видавничо - дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – 67 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Марчук Василь Васильович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології Інституту історії і політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Хома Наталія Михайлівна, доктор політичних наук, доцент кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

У методичних рекомендаціях комплексно розглянуто сучасні вимоги до процесу підготовки та захисту дипломної та магістерської кваліфікаційної роботи від вибору теми до її прилюдного захисту.

У поданих матеріалах у доступній формі розкрита технологія навчально-наукової діяльності, починаючи з опрацювання наукової літератури; наведено вимоги до написання і оформлення дипломної та магістерської кваліфікаційної роботи; висвітлено порядок проведення публічного захисту дослідження. Використано державні стандарти України й інструкції, котрі визначають порядок виконання і оформлення наукових робіт.

Посібник розрахований на студентів спеціальності «Політологія», які працюють над дипломною чи магістерською кваліфікаційною роботою та може стати у пригоді також їхнім науковим керівникам і загалом усім, хто хоче підвищити культуру своєї наукової роботи.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Інституту історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 3 від 31 жовтня 2013 року)*

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ	6
1.1. Мета дипломної і магістерської роботи	6
1.2. Тематика дипломних і магістерських робіт	6
1.3. Етапи процесу виконання дипломної і магістерської роботи	9
1.4. Композиція дипломної і магістерської роботи	16
Розділ 2. ЯК ОФОРМИТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ	23
2.1. Мова і стиль кваліфікаційного дослідження	23
2.2. Загальні вимоги до оформлення дипломної і магістерської роботи	31
2.3. Правила оформлення тексту	32
2.4. Правила оформлення таблиць	33
2.5. Правила подання ілюстрацій	34
2.6. Оформлення додатків	34
2.7. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела	35
2.8. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи	37
Розділ 3. ЯК ЗАХИСТИТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ	39
3.1. Підготовка до захисту	39
3.2. Захист дипломної і магістерської роботи	43
3.3. Критерії оцінювання дипломної і магістерської роботи	45
Розділ 4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ	48
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ	54
ДОДАТКИ	58

Вступ

Державна атестація студента здійснюється Державною екзаменаційною комісією після завершення навчання і повного виконання навчального плану у вигляді дипломної чи магістерської кваліфікаційної роботи. Дипломна та магістерська робота - це самостійні наукові дослідження, що виконуються на завершальному етапі навчання студентів у вищому навчальному закладі і систематизують їх знання з певної навчальної дисципліни, виявляють вміння застосовувати їх у процесі аналізу конкретних політологічних проблем, сприяють розвиткові навичок самостійної наукової, навчально – пізнавальної та експериментальної роботи. Вони виконуються з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та вироблення уміння застосовувати їх для комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Дипломна та магістерська роботи носять науково – прикладний характер, орієнтовані на виявлення вмінь і навичок наукового аналізу і синтезу та методику викладання суспільно – політичних дисциплін. Ці дослідження також є науково – практичного характеру, включаючи і проблемний, відмінність якого полягає у вмінні аналізувати, досліджувати проблему за допомогою наукових методів, синтезувати і узагальнювати накопичений в процесі аналізу матеріал.

Отже, основною метою написання студентами дипломної чи магістерської кваліфікаційної роботи є те, що вони повинні засвідчити своє володіння необхідними теоретичними знаннями з певної навчальної дисципліни (політології) та навичками їх практичного застосування в конкретних умовах; випускники мають також показати вміння працювати з науковою літературою, підбирати потрібні і цікаві факти, аналізувати політичні явища і процеси, робити відповідні самостійні і правильні висновки.

Виконання дипломної чи магістерської роботи передбачає основні завдання: поглиблення, розширення та систематизацію теоретичних знань і практичних навичок, отриманих студентом за весь період навчання за спеціальністю; оволодіння методиками ведення дослідницької роботи у сфері

політологічних дисциплін; розвиток навичок використання основних видів програмного забезпечення: текстових редакторів та програм статистичної обробки інформації; удосконалення навичок самостійного опанування нових знань, критичне оцінювання набутого досвіду з позиції останніх досягнень політичних наук; визначення підготовленості студента для самостійного аналізу та викладу матеріалу, вміння захищати свою роботу перед Державною екзаменаційною комісією.

Дипломна та магістерська кваліфікаційні роботи – серйозні і самостійні наукові дослідження на актуальну тему, що мають безперечне практичне значення. Випускні роботи — це підсумкові (кваліфікаційні) роботи студентів-випускників, які засвідчують їх фаховий рівень, а також рівень знань, умінь та навичок щодо роботи з науковою літературою, виявляють самостійність у підході до вирішення проблемних питань, які постають у процесі роботи над обраною темою. Дослідження можуть бути продовженнями робіт над курсовими роботами, обсяг яких збільшується за рахунок опису фактів та результатів детальнішого вивчення проблеми, яку порушують випускники. Можна збільшити кількість розділів, виділивши в окремі складові одну чи кілька особливостей досліджуваної теми. Кваліфікаційні роботи обов'язково містять хоча б один розділ прикладного характеру (методика використання матеріалів дослідження в суспільно – політичному житті). Дослідження відзначаються новизною, зрілістю, широкою орієнтованістю автора в певній проблемі, самостійністю й критичністю аналізу, обширністю фактичного матеріалу і належним рівнем науково – теоретичної бази. Назва кваліфікаційної роботи по можливості має бути максимально стислою, короткою, відповідати обраній спеціальності та суті розв'язуваної наукової проблеми з обов'язковою вказівкою на мету дослідження й ступінь його завершеності. Теми дипломних і магістерських роботи повинні бути не тільки актуальними, а й відповідати сучасному етапові розвитку політології та запитам практики. Магістерська та дипломна робота носять творчий характер і потенційно передбачають авторське бачення проблеми, можливостей її дослідження та розв'язання.

Розділ 1

ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

Дипломна та магістерська робота – студентські навчально-наукові дослідження, присвячені самостійному опрацюванню обраної проблеми. Такі роботи повинні відповідати усім вимогам, що ставляться до наукових досліджень: чітке формулювання проблеми та досліджуваних питань, обґрунтування актуальності проблеми та стану її дослідження; поєднання теоретичних підходів із застосуванням методологічних знань; застосування адекватних методів дослідження; застосування адекватних статистичних методів опрацювання результатів; науковість і об'єктивність інтерпретації результатів дослідження; наявність наукових висновків, актуальних для подальших досліджень проблеми; мати цілісний, однорідний та завершений характер.

1.1. Мета дипломної і магістерської роботи

Дипломна та магістерська роботи передбачають:

- систематизацію, закріплення та поглиблення теоретичних знань студентів;
- оволодіння навичками самостійної роботи з конкретними методиками для збору емпіричного матеріалу;
- узагальнення практичного досвіду, вироблення вмінь якісного і статистичного опрацювання одержаних даних;
- використання теоретичних джерел, вміння критично їх оцінювати;
- поглиблене вивчення певної проблеми;
- одержання нових наукових результатів, практичних рекомендацій, узагальнення та розвиток сучасних теоретичних ідей;
- якісне оформлення роботи, чітке, логічне, грамотне формулювання думок, аргументований, стислий, доступний стиль викладу.

1.2. Тематика дипломних і магістерських робіт

Теми дипломних і магістерських робіт повинні відповідати сучасному

станові політологічних досліджень, бути достатньо складними, глибокими і водночас відповідними до індивідуальних схильностей та інтересів студентів.

Вибір теми кваліфікаційної роботи має виключно велике значення. Досвід показує, що правильно вибрати тему та об'єкт дослідження – це означає наполовину забезпечити успішне її виконання.

Орієнтовні теми дипломних і магістерських робіт розробляються викладачами кафедри політології. Кафедра призначає і наукового керівника.

Студенти самостійно обирають тему дипломної чи магістерської роботи, формулюють та узгоджують з науковими керівниками. Якщо студент вже працює над якоюсь проблемою, обраною раніше під час підготовки курсових робіт, він може запропонувати свою тему, попередньо порадившись з науковим керівником. Тема набуває чинності після обговорення та затвердження на засіданні кафедри. Темі кваліфікаційних досліджень за поданням кафедри затверджуються Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин.

Визначаючи тему дипломної чи магістерської роботи, необхідно врахувати наявність:

- власних творчих ідей;
- виступів на наукових конференціях, круглих столах, студентських наукових гуртках з політології з доповідями;
- наявність наукових публікацій (статті, тези) у політологічних виданнях;
- результатів опрацювання літературних джерел з політологічної проблематики.

Дипломна та магістерська робота з політології виконується індивідуально. Обираючи тему дипломної чи магістерської роботи, доцільно враховувати її актуальність і новизну.

Назва кваліфікаційної роботи, яка несе в собі певну інформацію про позначений ним текст, стисло, але достатньо повно відображає основний зміст роботи та її ідею. Назва роботи є, образно кажучи, квінтесенцією всього наукового твору, вона в концентрованому вигляді відображає основну суть

тексту і саме назва вперше акцентує увагу читача на основній ідеї авторської концепції. Те, що в назві виражено в гранично стислій формі, в тексті потім розкривається з потрібним рівнем докладності. Отже, назва теми повинна відображати головну проблему, якій присвячується дослідження. Назва має бути інформативною, лаконічною, висвітлювати суть досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність досліджень. Формулювання теми відображає предмет роботи та має визначальний вплив під час вибору теорії та методу, тож повинно бути конкретним. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію, уникати назв, які починаються зі словосполучень: „Дослідження питання...”, „Дослідження деяких шляхів...”, „Деякі питання...”, „Матеріали до вивчення...”, „До питання...”, в яких не відображена сутність проблеми.

Стилістичне формулювання назви теми повинно бути ретельно проаналізоване. Тема має бути сформульована в одному розповідному реченні.

Після остаточного формулювання назви теми студент подає завідувачеві кафедри, на якій виконується робота, заяву з проханням про затвердження теми дипломної чи магістерської роботи та призначення керівника. Керівник призначається кафедрою з урахуванням побажань студента. Теми кваліфікаційних робіт і наукові керівники затверджуються наказом по університету, після чого зміна теми роботи та наукового керівника може здійснюватися лише у винятковому випадку і відповідно оформляється.

Протягом проведення консультацій для студента науковий керівник:

- згідно з темою роботи дає студенту завдання, затвержене кафедрою політології, із вказівкою строку закінчення роботи з теми та терміну подання закінченої кваліфікаційної роботи до захисту;

- допомагає при складанні календарного графіка на весь період виконання роботи;

- рекомендує необхідну основну літературу довідкового характеру, підручники, навчальні посібники та інші джерела з теми;

- проводить передбачені розкладом бесіди зі студентом та надає йому наукові консультації, якщо потрібно;
- перевіряє виконання роботи.

Як відомо, консультації з дипломної чи магістерської роботи мають подвійне значення: з одного боку, вони надають науково-педагогічну допомогу, а з іншого – мають контрольню-перевірочний характер.

1.3. Етапи процесу виконання дипломної і магістерської роботи

Логічна схема наукового дослідження наочно відображає його послідовність: мотивація; формулювання проблеми дослідження; пошук теоретичної основи розв'язання проблеми; формулювання гіпотез; перевірка гіпотез; розв'язання проблеми (створення теорії).

Відповідно виконання дипломної чи магістерської роботи можна поділити на такі етапи:

1. Обрання, формулювання та затвердження теми.
2. Складання індивідуального календарного плану роботи.
3. Пошук літератури за темою, її аналіз, складання бібліографії.
4. Підготовка першого варіанту теоретичної частини:
  - а) обґрунтування актуальності обраної теми;
  - б) постановка мети і конкретних завдань дослідження;
  - в) визначення об'єкта й предмета дослідження;
  - г) вибір методів (методик) проведення дослідження.
5. Опис процесу дослідження.
6. Інтерпретація отриманих результатів дослідження.
7. Формулювання висновків.
8. Підготовка тексту, технічне оформлення та подання роботи науковому керівникові.
9. Доопрацювання тексту з урахуванням зауважень керівника.
10. Подання остаточного варіанта роботи рецензентові.
11. Підготовка до захисту.
12. Захист у ДЕК.

Складання індивідуального календарного плану роботи сприяє своєчасності і якості її виконання, дає змогу уникнути ситуації «браку останньої ночі» перед поданням роботи, а отже, і зайвих переживань. Доцільно скласти план роботи з урахуванням визначених термінів проміжного контролю виконання дипломної чи магістерської роботи. Студенти зобов'язані дотримуватися термінів проміжного контролю виконання кваліфікаційної роботи, своєчасно здаючи керівникові роботи виконані завдання.

План дипломної чи магістерської роботи складається в певному порядку з переліку розділів та розгорнутого переліку питань, які повинні бути висвітлені в кожному розділі. Правильно побудований план служить організаційним принципом в роботі студента, допомагає систематизувати матеріал, забезпечує послідовність його викладення. План кваліфікаційної роботи студент складає самостійно, враховуючи задум та індивідуальний підхід, після чого його потрібно узгодити з науковим керівником.

Варто зауважити, що при всьому різноманітті індивідуальних підходів до плану кваліфікаційної роботи традиційним є такий план роботи:

Вступ

Розділ I. (повна назва розділу)

Розділ II. (повна назва розділу)

Розділ III. (повна назва розділу)

Висновок

Список використаної літератури

Додатки

Анотації

Згідно з традиційною структурою кваліфікаційної роботи в кожному розділі повинно бути, як правило, по 2-3 підрозділи. Текст розділів та підрозділів повинен збігатися з назвою як за змістом, так і за формою. В процесі роботи план кваліфікаційної роботи може уточнюватися. Можуть розширитися окремі розділи та підрозділи, з'явитися нові підрозділи зі зібраного матеріалу. Інші підрозділи, навпаки, можуть скоротитися або взагалі зникнути.

Пошук наукової літератури за темою є досить копіткою справою, оскільки визначає ступінь інформованості в досліджуваній галузі. Зазвичай, обрання теми дослідження відбувається тоді, коли студент уже має певні знання у певній галузі дослідження. Пошук повинен охоплювати як літературу попередніх років, так і публікації періодичних видань останніх років. Пошук у мережі Інтернет дає змогу отримати найновішу інформацію про стан дослідженості та вивченості проблеми та про головні останні напрямки сучасних досліджень. Під час пошуку й аналізу літературних джерел слід заздалегідь потурбуватися про підготовку бібліографії та про коректність посилань у процесі написання роботи. Доцільно із самого початку готувати список використаних джерел згідно з вимогами до його оформлення на окремих аркушах паперу: це полегшує процес написання й оформлення роботи і гарантує коректність посилань.

Кваліфікаційна робота виконується на основі глибокого вивчення політологічних джерел. Підбір та вивчення літератури для виконання дипломної чи магістерської роботи є одним з найважливіших етапів. Для підготовки роботи необхідно критично ставитися до наукової літератури, зважаючи на те, що існує велика кількість як нових, так і морально застарілих публікацій, які розглядають політологічні проблеми однобічно. Переглядаючи літературу, слід спочатку зупинитися на першоджерелах та монографіях з обраної політологічної проблеми, бажано останніх років видання. Потім можна звернутися до довідників, словників, енциклопедій, підручників, навчальних посібників. Серед них, зокрема:

- Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 2004. – 735 с.;
- Політологічний словник. – К.: МАУП, 2005. – 791 с.;
- Политологический словарь. – М.: Высшая школа, 1995. – 192 с.;
- Политическая энциклопедия: В 2 т. – М.: Мысль, 2000.

Також слід користуватися статтями, надрукованими у фахових журналах з політології та суспільних наук. Українські періодичні видання:

- Вісник ХНУ. Питання політології;
- Віче;
- Нова політика;
- Офіційний вісник Президента України;

- Парламент;
- Політика і час;
- Політична думка;
- Політичний менеджмент;
- Розбудова держави;
- Стратегічна панорама.

Російські періодичні видання:

- Вестник МГУ. Серия 12. Политические науки;
- Власть;
- Мировая экономика и международные отношения;
- Общественные науки и современность;
- Полис;
- Свободная мысль – XXI;
- Социально-гуманитарные знания;
- США: экономика, политика, идеология;
- Pro et contra.

Найдоступнішим та найпоширенішим методом пошуку літератури вважається бібліотечний каталог (алфавітний та систематичний). В алфавітному каталозі необхідну книгу шукають або за її назвою, або за прізвищем її автора. У систематичному – за тематичним принципом, де можна підібрати літературу з конкретної теми. Для цього можна використовувати також каталоги книг, покажчики журнальних статей, спеціальні бібліографічні довідники, тематичні збірники літератури, які періодично випускаються окремими видавництвами.

Поряд із зазначеними літературними джерелами варто використовувати збірники наукових праць, збірники наукових статей та матеріали наукових конференцій з відповідної політологічної проблематики. Огляд літератури поділяється на огляд першоджерел та огляд критичної літератури.

Аналіз наукової літератури з теми. Вивчення літератури з вибраної теми краще починати із загальних робіт, щоб отримати уявлення про коло основних питань, притаманних даній тематиці, а вже потім вести пошук нового матеріалу. Причому на першому етапі накопичення інформації слід охопити якомога більше джерел інформації, зміст яких пов'язаний з темою дослідження, а потім поступово «відсіювати» зайві видання. Однак продуктивнішою є методика, за якою від самого початку роботи над дипломною чи магістерською роботою свідомо обмежується коло джерел, а вивчення починається саме з тих,

що мають безпосереднє відношення до теми. Досвід показує, що вивчення надмірного кола джерел призводить до надлишку інформації, на довгий час гальмує вирішення конкретної наукової проблеми (завдання) дослідження.

Прискорити відбір і вивчення літературних джерел може чітка орієнтація студента на основні розділи і підрозділи роботи, в котрих будуть вирішуватися конкретні завдання дослідження у межах головної мети. Можна розробити деталізований питальник у межах кожного завдання з тим, щоб послідовно отримати відповіді на питання, які потребують вирішення.

Методика читання наукової літератури суттєво відрізняється від читання художньої літератури. Розрізняють два види читання: «швидке» і «повільне». Перше дає змогу студентові відповісти на запитання, чи варто дану книгу або статтю уважно читати. Друге передбачає поглиблене вивчення джерел, переходячи від простого матеріалу до складного, від книг до статей, від вітчизняних джерел до зарубіжних.

При роботі із науковою літературою обов'язково слід робити виписки, анотації і конспекти, за допомогою яких виділяють найбільш цінну інформацію, стисло викладають зміст інформації в цілому. Кожну статтю чи монографію слід читати з олівцем у руках. Якщо є власний примірник або ксерокопії журналу, книги, статті, то можна робити позначки на полях. Це суттєво полегшить подальший аналіз літератури.

Загальновизнаним є поетапне вивчення наукових публікацій:

- загальне знайомство з працями в цілому за їх змістом (переліком розділів і підрозділів);
- побіжний перегляд усього змісту;
- читання за послідовністю розміщення матеріалу;
- вибіркоче читання певної частини твору;
- виписування тієї частини матеріалу, що зацікавила;
- критичне оцінювання записаного, його редагування і «чистовий» запис як фрагмента тексту майбутньої кваліфікаційної роботи (статті, монографії).

Можна рекомендувати ще й такий спосіб дослідження джерел. Потрібно

поділити сторінку зошита вертикальною рисою на дві частини. З лівого боку робити виписки з прочитаного, а з правого – свої зауваження, підкреслюючи особливо важливі місця тексту.

При вивченні літератури не треба прагнути тільки запозичення матеріалу. Паралельно потрібно обмірковувати знайдену інформацію. Цей процес повинен відбуватися протягом усієї роботи над темою, у такому разі власні думки, які виникають при знайомстві з чужими працями, будуть виступати як основа, базис для отримання нового знання.

Варто додати, що при вивченні політологічної літератури з вибраної тематики використовується не вся інформація, а тільки та, яка має безпосереднє відношення до теми кваліфікаційної роботи і тому є цінною та корисною. Таким чином, критерієм оцінки прочитаного є можливість його практичного використання в дипломній чи магістерській роботі. Вивчаючи літературні джерела, треба достатньо ретельно слідкувати за оформленням виписок, щоб у подальшому було легко ними користуватися. Слід давати повний бібліографічний опис джерел, зазначаючи як загальний обсяг публікації, так і конкретну сторінку, на якій міститься цінний матеріал.

Працюючи над певним питанням чи розділом, варто постійно бачити його зв'язок з проблемою в цілому, а розробляючи ширшу проблему, варто вміти ділити її на частини, кожен продумуючи в деталях.

Аналізуючи літературу, слід відбирати лише наукові факти. *Наукові факти* — це елементи, які лежать в основі наукового знання, відбивають об'єктивні властивості процесів та явищ. Їм характерні такі властивості: новизна, точність, об'єктивність і достовірність. На основі наукових фактів визначаються закономірності явищ, вибудовуються теорії і виводяться закони. При відборі фактів слід бути науково об'єктивним. Не можна відкидати факти лише тому, що їх важко пояснити або практично застосувати. Особливо важливі ті з них, які підтверджують основну ідею, концепцію дослідника. Слід уважно вивчати наукові факти і для того, щоб вчасно внести корективи у свою дослідницьку позицію.

Достовірність наукових фактів значною мірою залежить від достовірності першоджерел. Очевидно, що офіційне видання, яке публікується від державних або громадських організацій, установ і відомств, містить матеріали, точність яких не повинна викликати сумнівів. Рівень достовірності наукових публікацій залежить від багатьох чинників, зокрема від цільового призначення та характеру інформації. Якщо зіставити між собою різні види публікацій, то за зменшенням рівня достовірності їх можна розмістити в такій послідовності: описи винаходів і патенти, наукові монографії, наукові збірники статей, наукові збірники матеріалів конференцій; науково-технічні статті, гуманітарні статті, інформаційні статті та ін.

Про достовірність вихідної інформації можуть свідчити дані про те, які результати наведено в публікації — завершеного чи незавершеного дослідження, а також науковий, професійний авторитет автора, його належність до тієї чи іншої наукової школи. Слід відбирати найавторитетніші джерела, що містять останні дані, точно вказувати, звідки взято матеріал. Однак при відборі матеріалів із літературних джерел слід підходити до них критично, незважаючи на рівень авторитетності автора.

Особливою формою фактичного матеріалу є *цитати*, що органічно вписуються в текст дипломної чи магістерської роботи при аналізі позицій автора. Їх використовують для того, щоб без перекручень передати думку автора першоджерела, для ідентифікації поглядів при порівнянні різних точок зору та ін. При цьому вибирають найважливіші, найбільш вагомі висловлювання, основні ідеї, які необхідно буде цитувати в дипломній чи магістерській роботі. Виходячи з їх змісту, студент здійснює аналіз і синтез, будує систему обґрунтованих доказів. Цитати використовуються і для підтвердження окремих суджень, які висловлює студент. При цитуванні джерел слід дотримуватися таких правил:

- цитати мають бути точними;
- не можна перекручувати основний зміст поглядів автора;
- використання цитат має бути оптимальним, тобто визначатися потребами

розробки теми дипломної чи магістерської роботи;

- цитати мають органічно «вписуватися» в контекст роботи;
- необхідно точно зазначати джерело цитування: автор та його ініціали; назва статті чи книги; місце видання; видавництво; рік видання; том; номери сторінок.

Поряд із прямим цитуванням часто використовують переказ тексту першоджерела. У такому разі текст переказу старанно звіряють з першоджерелом.

Вивчення і аналіз літератури вимагає певної культури дослідника. Всі прізвища авторів, які дотримуються єдиної точки зору з того чи іншого питання, необхідно вказати в алфавітному порядку. Адже важко визначити, котрий із учених зробив більший внесок у розробку того чи іншого питання. Алфавітний порядок підкреслює однакове ставлення дослідника до наукових концепцій учених, хоча студент може звернути увагу на те, що дане питання вперше порушив такий-то вчений, що найбільший внесок у даний аспект науки зробив саме цей дослідник і т. ін.

На завершальному етапі роботи з літературою доцільно зробити порівняльний аналіз отриманої інформації. Це дозволить оцінити актуальність, новизну і перспективність інформації. За даними критичного аналізу слід зробити висновки, їх узагальнення дозволить методологічно правильно поставити і сформулювати тему кваліфікаційної роботи, намітити цілі і конкретні завдання.

1.4. Композиція дипломної і магістерської роботи

Композиція й оформлення дипломної і магістерської роботи дають змогу оптимально структурувати матеріал і найкраще донести ідею дослідження, його результати й висновки до читача. Дипломну та магістерську роботу оцінюють не тільки за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, а й за рівнем загальнометодичної підготовки, що передусім знаходить відображення в її композиції. Кожний автор обирає свій порядок подання наукових матеріалів, що забезпечує внутрішній логічний зв'язок у такому вигляді, який він вважає

найкращим і найбільш переконливим для розкриття свого творчого задуму. Але традиційно дипломна і магістерська робота повинна містити: титульний аркуш; анотацію двома мовами (українською та англійською або німецькою, або французькою); зміст; вступ; основну частину; висновки; список використаних джерел; додатки. Структура магістерської роботи уточнюється в процесі роботи й узгоджується з науковим керівником.

Структура роботи повинна відповідати її змісту: виділення розділів, підрозділів, пунктів спрямоване на висвітлення головної ідеї і підпорядковане внутрішній логіці роботи. Слід стежити, щоб стрижнева ідея роботи не губилася десь у хащах розділів та підрозділів, а її головна думка червоною ниткою проходила через увесь текст.

1.4.1. На титульному аркуші зазначають найменування навчального закладу; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву дипломної чи магістерської роботи; посаду, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали наукового керівника; місто і рік.

В **анотації** (обсяг до півсторінки) лаконічно викладають головний зміст роботи, називають застосований комплекс методик, зазначають головні результати досліджень та їхню практичну спрямованість, що дає змогу оцінити оригінальність та вагомість проведеного дослідження.

Після анотації наводять *ключові слова* (слово або стійке словосполучення, яке має смислове інформаційне навантаження). Ключові слова (від трьох до десяти) подають у називному відмінку, друкують у рядок через кому.

На окремій сторінці подають анотацію та ключові слова іноземною мовою.

1.4.2. Зміст подають на початку роботи: назви та номери початкових сторінок усіх розділів і підрозділів дипломної чи магістерської роботи, висновків, списку літератури та додатків. Зміст зручно оформляти у вигляді таблиці з двох стовпчиків, один із яких містить назви розділів, підрозділів, а інший – нумерацію сторінок; зовнішні межі (рамки) таблиці не відображають.

1.4.3. Вступ – це формулювання проблеми дослідження, викладення необхідних вихідних даних про предмет розмови, задачу дослідження,

авторська оцінка шляхів її рішення. У вступі (до трьох-чотирьох сторінок) коротко характеризують тему, стан її теоретичного та практичного дослідження, значущість для науки, політичну актуальність та підстави для розробки теми, визначають: межі дослідження (предмет, об'єкт, хронологічні рамки), цілі роботи та другорядні задачі; теоретичні основи та базові методи дослідження.

У вступі повинні бути висвітлені такі питання: актуальність теми; об'єкт дослідження; предмет дослідження; мета дослідження; завдання дослідження; короткий огляд літератури, робочі гіпотези дослідження; теоретична основа; комплекс методів для проведення дослідження, наукова новизна, апробація та публікації.

Актуальність теми – обґрунтування актуальності досліджуваної проблеми, її соціальної значущості. При цьому важливо показати, де пролягла межа між знанням і незнанням з предмета дослідження.

Об'єкт – явище або процес, які обрано для вивчення.

Предмет міститься в межах об'єкта, це певна частина чи аспект об'єкта, які безпосередньо досліджуються. Предмет та об'єкт співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Мета як запланований результат відображає спрямованість досліджень і за змістом відповідає назві (темі) роботи. Формулюючи мету, не слід писати “Вивчення...”, “Дослідження...”, оскільки ці слова відповідають засобу досягнення мети, а не самій меті.

Завдання дослідження мають включати як теоретичний, так і практичний аспекти роботи, мають чітко показувати що має бути зроблене (які теоретичні аспекти проаналізовані, які теоретичні підходи будуть порівнюватися), щоб досягти мети.

Гіпотеза дослідження – основне припущення щодо очікуваних результатів роботи, що відбиває певний ступінь наукової новизни. Формулюючи гіпотези дослідження, необхідно враховувати, що: гіпотеза не повинна містити поняття, які теоретично або експериментально не можуть бути інтерпретовані; гіпотези

слід формулювати як припущення; гіпотезу слід формулювати так, щоб можна було її перевірити, тобто дослідник повинен мати змогу розробити адекватні дослідницькі процедури.

Слід враховувати, що залежно від типу дослідження, яке проводиться в дипломній чи магістерській роботі (пошукове, аналітичне або експериментальне), формулюють і гіпотези різного типу: структурно-описову, функціонально-описову або пояснювальну.

Для перевірки гіпотези студент розробляє і описує конкретну процедуру і техніку дослідження, що, у свою чергу, включає визначення методів дослідження і обробки результатів.

Смислова точність і лаконічність є головними вимогами до формулювання мети, гіпотези, об'єкта та предмета дослідження. Слід пам'ятати, що назва теми повинна відповідати меті роботи, містити в собі предмет і вказувати на мету роботи.

Теоретична основа – основні теоретичні положення, які лягли в теоретико-методологічну основу дипломної чи магістерської роботи. Дається короткий огляд літератури, із якого можна зробити висновок, якою мірою розкрита тема (розкрита тільки частково або не в тому аспекті), які аспекти вимагають подальшої розробки.

Комплекс методів для проведення політологічного дослідження – перелік методів і методик, застосованих у дослідженні. Усі дослідницькі методи можна розділити на: *теоретичні методи* та *методи збору емпіричної інформації* (спостереження, експеримент, опитування, аналіз тощо). Від цих двох груп наукових методів слід відрізнити *методи обробки наукових даних* (якісні і кількісні, серед останніх – спеціальні методи математичної статистики).

Обґрунтований вибір методів спирається перш за все на розуміння специфіки об'єкту і предмету дослідження, а ось вже конкретні методики визначаються поставленими задачами і умовами проведення дослідження. Обґрунтування вибору методів дослідження наводиться в програмі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Обов'язково у вступі зазначають

нові наукові положення, запропоновані особисто автором. Положення новизни виносяться на захист.

Апробація результатів дослідження. Якщо студент брав участь у наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, вказується назва заходу та його дата.

Публікації. За наявності друкованих публікацій треба вказати, в яких збірниках наукових праць, матеріалах конференцій були опубліковані положення дипломної чи магістерської роботи.

1.4.4. Основна частина дипломної чи магістерської роботи присвячена розкриттю, деталізації, доказу, аргументації основних положень роботи, які були викладені у вступі тезисно. Вона складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. В кінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дозволяє систематизувати загальні висновки та вивільнити їх від загальних подробиць.

В розділах основної частини подають:

- огляд літератури з досліджуваної проблеми;
- виклад методологічного підходу;
- опис основних методів досліджень;
- опис результатів досліджень;
- аналіз результатів.

Основна частина дипломної чи магістерської роботи складається з *теоретичної* та *практичної* складових наукового дослідження, викладених у кількох розділах.

Зокрема у першому розділі *теоретичної частини* роботи подають *огляд літератури* (до 20-30% обсягу роботи) із досліджуваної проблеми та теоретичні міркування автора дипломної чи магістерської роботи. Методологічний розділ роботи являє собою опис тих світоглядних, філософських і загальнотеоретичних позицій, на які спирається автор. Уточнюються наукові категорії та поняття, із якими автор передбачає мати справу. Заголовок цього розділу повинен

змістовно відображати сутність проблеми, яка розглядається в дипломній чи магістерській роботі. Дотримуючись принципів послідовного та цілісного викладу наукових матеріалів, слід стисло й лаконічно висвітлити ступінь розкриття проблеми в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі, зазначивши ті питання чи аспекти проблеми, які слід вивчити. Аналізуючи літературні дані, слід розглянути різні погляди на проблему та висловити власне ставлення до тих чи інших положень.

Дотримуючись принципів наукової етики, необхідно перевірити відповідність посилань і цитувань. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно доцільності проведення досліджень у цій галузі.

У другому розділі теоретичної частини, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, розробляють загальну методологічну базу проведення дослідження. У спеціально-теоретичному розділі роботи автор аналізує обрану проблему за допомогою концепцій, науково-категоріального апарату відповідних спеціальних та галузевих (політологічних) теорій.

У розділах *практичної частини* дослідження описують власне емпіричні чи експериментальні дослідження та їх результати. Подають детальний опис методик дослідження та окремих методів, які застосовувалися у процесі роботи. У третій частині роботи, як правило, дається діагностика проблемної ситуації, аналізуються реальні політичні процеси чи явища в їхньому кількісному або якісному вимірі та динаміці, міститься опис програми дослідження.

Кожен розділ необхідно завершити короткими висновками зі стислим викладенням наведених у розділі наукових результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначущих подробиць (обсягом до 1 стор.). Висновки мають бути науково обґрунтованими, самостійними, грамотно викладеними.

1.4.5. Висновки (заклучну частину роботи називають “Висновки” або “Висновки та рекомендації” (обсяг 3-6 стор.). *Загальні висновки* магістерської роботи не є механічною сумою висновків, зроблених наприкінці розділів, у них міститься те нове, істотне, що становить кінцеві результати дослідження. У

висновках можуть міститися і практичні рекомендації, що впливають із проведеного дослідження. У Висновках коротко описують результати, отримані у процесі роботи, наводять головні наукові та практичні результати досліджень, аргументуючи кількісними та якісними показниками, зазначають, наскільки підтвердилася гіпотеза. Висновки повинні інформувати про досягнення мети дослідження й виконання конкретних поставлених завдань. Доцільно висловити власне бачення подальших перспектив дослідження проблеми.

1.4.6. Список використаних джерел (або Література) включає літературу, використану під час написання дипломної чи магістерської роботи, у тому числі урядові документи, статистичні збірники, законодавчі акти тощо. Бажано посилатися тільки на останні видання, якщо та чи інша книга витримала кілька видань. Список подають за алфавітним принципом: український алфавіт береться за основу для подання літератури, написаної кирилицею, англійський – для літератури латинських абеток. Список не може містити менше, ніж 50 найменувань (монографії, статті, збірники тощо).

У тексті посилання позначається цифрою у квадратних дужках відповідно до номера джерела у списку використаних джерел, наприклад [5] чи [35; 123]. Якщо в тексті вжито цитату, необхідно, окрім посилання на літературне джерело, зазначити сторінку, наприклад [123, с.24].

Список відбиває самостійну творчу діяльність студента.

1.4.7. Додатки дипломної і магістерської роботи містяться у разі необхідності і представляють об'ємні статистичні дані, схеми, графіки, інструментарій дослідження; інструкції та методики, застосовані в процесі виконання роботи; результати досліджень (у зведених таблицях); таблиці проміжних цифрових даних тощо; ілюстрації. Найбільш показові, на думку автора, таблиці та графіки можуть міститися і безпосередньо у тексті роботи.

Бажано, щоб основні положення кваліфікаційної роботи були представлені в наукових публікаціях автора.

1.4.8. Анотація повинна бути стислою й інформативною. У ній викладаються: предмет, об'єкт дослідження; мета роботи; методи дослідження;

значення роботи і висновки; обсяг роботи, кількість таблиць, ілюстрацій тощо.

1.4.9. В електронному та паперовому варіанті подають загальну характеристику дипломної чи магістерської роботи для бази даних кваліфікаційних робіт.

1. Прізвище, ім'я, по-батькові автора;
2. Тема дипломної чи магістерської роботи;
3. Науковий керівник;
4. Об'єкт дослідження;
5. Предмет дослідження;
6. Завдання дослідження;
7. Гіпотези дослідження;
8. Методологічна основа та методи дослідження;
9. Короткий опис результатів дослідження;
10. Короткі висновки;
11. Кількість літературних джерел.

Обсяг загальної характеристики 1-2 сторінки; кегль 12 pt через 1 інтервал; поля: верхнє, нижнє, праве по 2 см, лівє – 3,5 см.

Розділ 2

ЯК ОФОРМИТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

2.1. Мова і стиль кваліфікаційного дослідження

Дипломна та магістерська робота є науковим дослідженням, тому має характеризуватися не лише високим рівнем змісту, відповідною структурою, а й оформленням. Одночасно з написанням тексту дослідження здійснюється процес його оформлення. Пошук оптимальної форми наукової праці відбувається на кожному етапі дослідження, а не лише на останньому. Особливі вимоги висуваються до мови і стилю викладу матеріалу. Мовне оформлення тексту повинне відповідати головним вимогам наукового викладу. Культура мови — один з найважливіших показників культури студента-випускника. Тому мові і стилю кваліфікаційної роботи потрібно приділяти серйозну увагу.

За своєю природою наукова мова достатньо сильно відрізняється від мови художньої літератури. Вона вимагає точності вираження, максимальної стислості, строгої логічності, заперечує будь-які «домислення». Мова і стиль кваліфікаційної роботи як частина писемної наукової мови склалася під впливом так званого академічного етикету, сутністю якого є інтерпретація власної і запозичених точок зору з метою обґрунтування наукової істини.

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладення матеріалу. Науковий виклад складається головним чином з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження фактів. Для наукового тексту характерними є завершеність, цілісність і зв'язність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків тут є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на:

- послідовність думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже*);
- заперечення (*проте, тимчасом як, але, у той час як, а втім, аж ніяк*);
- причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*);
- перехід від однієї думки до іншої (*раніше ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимось на..., розглянувши..., перейдемо до..., необхідно зупинитися на..., необхідно розглянути...*);
- результат, висновок (*отже, значить, як висновок, на закінчення зазначимо, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, слід сказати*).

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники та дієприкметники (*даний, той, такий, названий, зазначений*).

Для наукового тексту характерними є цілеспрямованість і прагматизм. Емоційні мовні елементи тут практично виключаються. Ціну мають лише точні, отримані в результаті тривалих спостережень і наукових експериментів відомості та факти. Це обумовлює точність їх словесного вияву і, отже, використання спеціальної термінології.

Володіння мовою спеціальності, основу якої становить впорядкована і

стандартизована термінологія, — один з основних показників наукового рівня студента. Через термін не тільки пізнається наукове поняття і логіка наукового мислення, а й логіка самої науки. Завдяки спеціальним термінам стає можливим у короткій та економній формі давати розгорнуті визначення і характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ. Зазначимо, що науковий термін — це не просто слово, а втілення сутності даного явища. Тому не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію, пам'ятаючи, що кожна галузь науки має свою, притаманну тільки їй, термінологічну систему і прагне до встановлення точних однозначних термінів, що відповідають її сучасному стану. Не використовуються в науковому тексті професіоналізми, жаргонні й побутові вирази.

Вельми специфічною є також фразеологія наукової прози, її функція, — з одного боку, визначити логічні зв'язки між частинами висловлювань (*можна навести результати..., як показав аналіз..., на підставі отриманих даних..., підсумовуючи сказане..., звідси випливає, що... та ін.*), з іншого боку, в поширеній формі позначати певні поняття, виконуючи, по суті, роль термінів (*інформатизація суспільства, документно-комунікаційна система та ін.*).

Є також деякі особливості наукової мови, котрі суттєво впливають на мовностилістичне оформлення кваліфікаційного дослідження. Насамперед слід зазначити наявність великої кількості іменників із абстрактним значенням, а також віддієслівних іменників (*дослідження, розгляд, вивчення та ін.*). У науковій прозі широко послуговуються відносними прикметниками, оскільки саме вони на відміну від якісних дають змогу з граничною точністю вказувати достатні і необхідні ознаки понять. Як відомо, не можна утворювати форми ступенів порівняння відносних прикметників. У науковому тексті, використовуючи якісні прикметники, перевагу віддають аналітичним формам вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня часто використовують слова "*найбільш*", "*найменш*".

Особливістю мови наукової прози є також прагнення уникнути експресії. Звідси домінуюча форма оцінки — констатація ознак, притаманних слову, яке

визначають. Тому більшість прикметників є тут частинами термінологічних виразів. Так, правильно замінити прикметник *"наступні"* займенником *"такі"*, який всюди підкреслює послідовність перерахування особливостей і прикмет.

Дієслово і дієслівні форми несуть у тексті особливе інформаційне навантаження. Автори наукових праць звичайно пишуть *"проблема, яка розглядається"*, а не *"проблема, яка розглянута"*. Ці дієслівні форми служать для окреслення постійної ознаки предмета (у наукових законах, закономірностях, встановлених раніше або в процесі даного дослідження), вони використовуються також при описі ходу дослідження, доведення.

Широко вживаються також дієслівні форми недоконаного виду минулого часу дійсного способу, бо вони не фіксують ставлення до дії, яка описується, на момент висловлювання. Рідше використовують дієслова умовного і майже ніколи —наказового способу. Часто послуговуються зворотними дієсловами, пасивними конструкціями, що обумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження (наприклад, *"У даній статті розглядаються..."*, *"Передбачено виділити додаткові чинники..."*).

У науковій мові дуже поширені вказівні займенники *"цей"*, *"той"*, *"такий"*. Вони не тільки конкретизують предмет, а й зазначають логічні зв'язки між частинами висловлювання (наприклад, *"ці дані служать достатньою підставою для висновку..."*). Займенники *"щось"*, *"дещо"*, *"що-небудь"* через неконкретність їх значення в тексті, як правило, не використовуються.

Певні особливості має синтаксис наукової мови. Оскільки вона характеризується логічною послідовністю, тут окремі речення і частини складного синтаксичного цілого, всі компоненти (прості та складні), як правило, дуже тісно пов'язані один з одним, кожен наступний впливає з попереднього або є наступною ланкою в розповіді чи міркуваннях. Тому для наукового тексту, який потребує складної аргументації і виявлення причинно-наслідкових залежностей, властиві складні речення різних видів з чіткими синтаксичними зв'язками. Звідси розмаїття складених сполучників підрядності *"завдяки тому, що"*, *"тоді як"*, *"тому що"*, *"замість того щоб"*, *"з огляду на те, що"*,

"зважаючи на те, що", "внаслідок того, що", "після того, що", "в той час як" та ін. Особливо часто використовуються похідні прийменники "протягом", "відповідно до...", "згідно з...", "у результаті", "на відміну від...", "поряд з...", "у зв'язку з..." та ін.

У науковому тексті частіше зустрічаються складнопідрядні, ніж складносурядні речення. Це пояснюється тим, що підпорядковуючі конструкції відбивають причинні, часові, наслідкові, умовні і тому подібні відношення, а також тим, що окремі частини у складнопідрядному реченні тісно пов'язані між собою. Складносурядні ж речення використовуються для констатації; їх частини немовби нанизуються одна на одну, утворюючи своєрідний ланцюг, окремі ланки якого відносно незалежні і легко піддаються перегрупованню. А це не властиво для наукового тексту.

Безособові, неозначено-особові речення в тексті наукових робіт вживаються при описі фактів, явищ та процесів. Називні речення використовуються в назвах розділів, підрозділів і пунктів, у підписах під рисунками, діаграмами, ілюстраціями.

Писемна наукова мова має й суто стилістичні особливості. Об'єктивність викладу — основна її стилістична риса. Звідси наявність у тексті наукових праць вставних слів і словосполучень на позначення ступеня достовірності повідомлення. Завдяки таким словам інший чи той факт можна подати як достовірний (*дійсно, насправді, зрозуміло*), припустимий (*треба гадати, очевидно*), можливий (*можливо, ймовірно*).

Обов'язковою вимогою об'єктивності викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті цю умову можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень (*"за повідомленням", "за відомостями", "як свідчить", "на думку", "за даними", "на нашу думку" та ін.*).

Діловий і конкретний характер опису явищ, які вивчаються, фактів, процесів майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вигуки. У науковій мові вже досить чітко сформувалися певні стандарти викладення матеріалу. Так,

експерименти описуються звичайно за допомогою особових дієслівних форм на *-но і -то* (*одержано, вирішено, проаналізовано та ін.*). Використання подібних синтаксичних конструкцій дає змогу сконцентрувати увагу читача тільки на самій дії. Суб'єкт дії при цьому залишається невизначеним, оскільки вказівка на нього в такого роду наукових текстах необов'язкова.

Стиль писемної наукової мови — це безособовий монолог. Тому виклад звичайно ведеться від третьої особи, бо увага зосереджена на змісті та логічній послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Порівняно рідко використовуються форми першої і зовсім не використовуються — другої особи займенників однини. Авторське *"я"* ніби відступає на другий план. Нині стало неписаним правилом у тексті замість *"я"* використовувати *"ми"* з огляду на те, що вираз суб'єкта авторства як формального колективу надає викладу більшої об'єктивності. Справді, вираз авторства через *"ми"* дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку. І це цілком зрозуміло, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція, колективність творчості, комплексний підхід до вирішення проблем. Займенник *"ми"* та його похідні якнайкраще передають й відтінюють ці тенденції. Ставши фактом наукової мови, займенник *"ми"* зумовив цілу низку нових похідних словосполучень, наприклад, *"на нашу думку"*. Проте нагромадження в тексті займенника *"ми"* справляє малоприємне враження. Тому автори наукових праць використовують й інші звороти без цього займенника, зокрема конструкції з неозначено-особовими реченнями (*"Спочатку проводять відбір об'єктів для аналізу, а потім встановлюють їх відповідність за розмірами еталонів..."*). Аналогічну функцію виконує речення з безособовими дієприслівними формами на *-но і -то* (*"Розроблено комплексний підхід до вивчення..."*), в якому відпадає потреба у фіксації суб'єкта дії, що тим самим дає змогу уникати в тексті особових займенників.

Якостями, котрі визначають культуру наукової мови, є точність, ясність і стислість. Смыслова точність — одна з головних умов забезпечення наукової та практичної значущості інформації, вміщеної в тексті. Недоречно вжите слово

може суттєво викривити смисл написаного, призвести до подвійного тлумачення тієї чи іншої фрази, надати всьому тексту небажаної тональності. На жаль, автори не завжди досягають правильного слововживання: недбало добираючи слова, спотворюють висловлену думку; припускаючись лексичних помилок, позбавляють наукову мову точності та ясності.

Ще одна необхідна якість наукової мови — її ясність. Ясність — це вміння писати доступно і дохідливо. Практика показує, що особливо багато неясностей виникає там, де автори замість точних кількісних значень використовують слова і словосполучення з невизначеним або занадто узагальненим значенням. Дуже часто автори пишуть *"та ін."*, не знаючи, як продовжити перелік, або вводять до тексту словосполучення *"цілком очевидно"*, коли не можуть викласти інших аргументів. Звороти *"відомим чином"* або *"спеціальним методом"* нерідко засвідчують, що автор у першому випадку не знає яким чином, а в другому — який саме метод.

Здебільшого порушення ясності викладу викликане намаганнями окремих авторів надати своїй праці уявної науковості. Звідси і зовсім непотрібна наукоподібність, коли простим усім добре відомим предметам дають ускладнені назви. Причиною неясності висловлювання може стати неправильне розташування слів у реченні. Нерідко доступність і дохідливість називають простотою. Простота викладу сприяє тому, що текст читається легко, думки автора сприймаються без ускладнень. Проте не можна ототожнювати простоту і примітивність. Не слід також плутати простоту із загальнодоступністю наукової мови. Популяризація тут виправдана лише в тих випадках, коли наукова праця призначена для масового читача. Головне у мовностилістичному оформленні тексту полягає в тому, щоб її зміст за формою викладу був доступний для того кола вчених, на яких ця праця розрахована.

Стислість — третя необхідна й обов'язкова якість наукової мови. Реалізація цієї якості означає вміння уникнути непотрібних повторів, надмірної деталізації і словесного мотлоху. Кожне слово і вираз служать тут тій меті, яку можна сформулювати так: не тільки якомога точніше, а й якомога стисліше донести

сутність справи. Тому слова і словосполучення, які не несуть смислового навантаження, мають бути повністю виключені з тексту.

Багатослів'я, або мовна надмірність, найчастіше виявляється у вживанні зайвих слів. Щоб уникнути багатослів'я, необхідно передусім боротися із плеоназмами, коли до тексту вповзають непотрібні слова. Вони свідчать не тільки про мовну недбалість її автора, а й часто вказують на нечіткість його уявлення про предмет дослідження або на те, що він просто не розуміє точного сенсу слів, узятих із чужої мови. До мовної надмірності слід віднести вживання без потреби чужомовних слів, які дублюють українські і тим самим не виправдано ускладнюють вислів.

Інший різновид багатослів'я — тавтологія, тобто повторення одного й того ж іншими словами. Багато наукових текстів переповнено повтореннями однакових або близьких за значенням слів.

Окрім лексичних форм багатослів'я трапляються і стилістичні вади, серед яких переважають канцеляризми, що засмічують мову, надаючи їй казенного відтінку. Особливо часто канцеляризми потрапляють у наукову мову через недоречне використання так званих прийменникових сполук, позбавляючи її емоційності і стислості (*у справі, по лінії, за рахунок, в частині*).

Буває, що в тексті виникає необхідність назвати у певній послідовності технологічні операції, трудові прийоми тощо. У таких випадках звичайно використовують складні безсполучникові речення, в першій частині яких містяться слова із узагальнюючим значенням, а в наступних — такі, що за пунктами конкретизують зміст першої частини. При цьому рубрики переліку будуються однаково, подібно до однорідних членів з узагальнюючими словами. Порушення однаковості рубрик у переліку — доволі поширений недолік мови.

При написанні дипломних чи магістерських робіт необхідно додержуватись єдності термінів і визначень понять. Для цього інколи на початку тексту подається перелік термінів і їх позначень, а також абревіатур.

У дипломній та магістерській роботі можна використовувати лише загальноприйняті скорочення. Якщо в роботі вжито маловідомі скорочення чи

символи, то їхній перелік слід подати окремим списком. «Список скорочень слів і термінів» друкують двома колонками: у лівій колонці в алфавітному порядку скорочення, у правій – їх розшифровку; його розміщують перед Вступом.

Під час виконання дипломної чи магістерської роботи слід дотримуватися таких вимог: чіткість побудови та викладу матеріалу; логічна послідовність; переконливість і достатність аргументації; лаконічність і точність визначень та формулювань; конкретність результатів дослідження; обґрунтованість висновків та рекомендацій.

Викладачі мають право повертати роботи, неохайно оформлені, з граматичними помилками і грубими стилістичними огріхами.

2.2. Загальні вимоги до оформлення дипломної і магістерської роботи

Обсяг роботи: 70-90 сторінок комп'ютерного набору – дипломна, 100-110 сторінок - магістерська. Поля: праве – 15 мм, ліве – 25-30 мм, верхнє та нижнє – 20 мм; абзацний відступ – 125 мм. Список використаної літератури, додатки і анотації в обсяг роботи не враховуються. Але всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Набір тексту дипломної чи магістерської роботи та його роздрукування здійснюються за допомогою комп'ютера з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервала з використанням стандартного шрифту Times New Roman, розмір кегля 14. Для виділення окремих місць допускаються також курсив, напівжирний курсив і напівжирний шрифт. Бажано використовувати ксероксний папір.

Друкарські помилки, помилки в написанні й неточності, які виявилися в процесі написання дипломної роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним або рукописним способом.

Джерела: 50-100 позицій, серед них мінімум 3 – іноземними мовами. Іноземна література розташовується наприкінці Списку.

2.3. Правила оформлення тексту

Текст основної частини дипломної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин дипломної роботи: „ЗМІСТ”, „ВСТУП”, „РОЗДІЛ 1”, „РОЗДІЛ 2”, „РОЗДІЛ 3”, „ВИСНОВКИ”, „СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ”, „ДОДАТКИ” — друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту звичайним шрифтом. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. Переніс слів у заголовках не допускається. Відстань між заголовками (за винятком заголовка пункту) і наступним текстом роботи повинна бути в розмірі подвійного міжрядкового інтервалу. Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів і т. д. подають арабськими цифрами без знаку №. Першою сторінкою дипломної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номер сторінки не проставляють. На наступних сторінках дипломної роботи номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Номер розділу проставляють після слова „РОЗДІЛ”, після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад „2.3.” (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункта складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункта, між якими

ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад „1.2.3.” (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

2.4. Правила оформлення таблиць

Таблиці використовують для подання цифрового матеріалу або іншої інформації. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих в додатках. Вони мають другорядне значення або цілком запозичені) в межах розділу або наскрізно по всій роботі. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують надпис “Таблиця” із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: “Таблиця 1.2.” (друга таблиця першого розділу або порядкового номера у випадку наскрізної нумерації).

Таблицю розташовують безпосередньо після тексту, в якому йдеться про таблицю або про наведені у ній дані чи на наступній сторінці. Якщо у тексті посилаються на дані таблиці, то в логічно зручному місці в круглих дужках зазначають (Табл. 1.1.) або записують “...як це видно з Табл.1.1.”. Назву таблиці друкують симетрично до тексту над таблицею; назву не підкреслюють; крапку в кінці не ставлять.

Допускається розміщення таблиці уздовж довгої сторони листа таким чином, щоб вона читалася при повороті його на 90 градусів по годинниковій стрілці. Якщо висота таблиці перевищує одну сторінку, її продовження переносять на іншу сторінку і пишуть «Продовження таблиці 1.1.».

Якщо всі показники, наведені в таблиці, виражені в однакових одиницях виміру, то найменування цієї величини виміру вказується над таблицею праворуч. Якщо в таблиці вказуються дані у відсотках, необхідно зазначити, відносно чого (опитаних або тих, хто відповів на запитання тощо) ці відсотки наведені (напр., «дані наведені у відсотках до опитаних»).

Під таблицею вказується джерело даних.

2.5. Правила подання ілюстрацій

Крім таблиць у роботі можуть використовуватися ілюстрації. Ілюстрації (схеми, креслення, діаграми, графіки, фотографії, рисунки) повинні відповідати тексту, а текст – ілюстраціям.

Діаграми та графіки застосовують для унаочнення результатів статистичного опрацювання даних, одержаних у процесі дослідження. Графіки, як правило, повинні мати координатні вісі і координатну сітку. На координатних осях графіка необхідно наносити значення змінних величин у вигляді шкал у лінійних або нелінійних масштабах. Найменування одиниці виміру розміщується за полем графіка. Назва графіку – у нижньому правому куті.

Ілюстрації позначаються словом “Рис.”, нумеруються послідовно наскрізно по всій роботі. Рисунки можуть розміщуватися як на окремих аркушах, а також безпосередньо в тексті роботи. Номер ілюстрації при нумерації в межах розділу повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. Наприклад: Рис.1.2. (другий рисунок першого розділу).

Підпис ілюстрації має чотири основних елементи: скорочене слово рисунок – “Рис.”; порядковий номер ілюстрації – арабськими цифрами без знака № – “Рис. 1.1.”; назву ілюстрації; експлікацію, яка пояснює значення цифр і позначень на ілюстрації.

Посилання на ілюстрації оформляють аналогічно до посилань на таблиці.

2.6. Оформлення додатків

Додатки є продовженням дипломної чи магістерської роботи. Кожен додаток починається з нової сторінки і має свій заголовок та номер (якщо додатків два чи більше). Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь (єдиний додаток позначають як “Додаток А”). Додатки можуть бути поділені на окремі розділи: “Додаток А.3”, “Додаток А.3.1” (або цифрами).

Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої прописної друкується слово “Додаток ____”. В наступному рядку малими літерами (з першої прописної) посередині рядка друкується заголовок додатка.

Додатки мають спільну нумерацію з рештою сторінок роботи. Їх нумерують, як і сторінки роботи – у верхньому правому кутку.

2.7. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні кваліфікаційної роботи необхідно наводити посилання на джерела, на основі яких розробляються політологічні проблеми, завдання, питання. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, допомагають з’ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. При використанні у роботі статистичних даних, таблиць, ілюстрацій тощо обов’язковими є посилання на першоджерела.

Посилаючись на літературні джерела, інформацію з яких використано у дипломній чи магістерській роботі, слід дотримуватися таких правил.

У разі посилання в дипломній чи магістерській роботі на наукові праці, ініціали їхніх авторів пишуть перед прізвищем; у бібліографічному описі на першому місці ставлять прізвище, а потім – ініціали.

Використовуючи матеріали і відомості з монографій, також слід зазначити номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела, на яке зроблено посилання. Посилання в тексті на джерела в цілому варто зазначати порядковим номером за переліком використаних джерел, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «...у працях [1–7]...»; «...у працях [1; 7; 23]...». Коли в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, необхідно наводити посилання у квадратних дужках з обов’язковою вказівкою номера сторінки, наприклад, [11, с. 203-204]. При цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному номеру у списку літератури. У випадку, коли у роботі посилання на книгу одного автора наводяться на одній сторінці одне за одним,

перше посилання на сторінці оформлюється згідно правил, а замість наступного пишуть слова «Там само» або «Там же» і вказують сторінку, якщо вона не співпадає зі сторінкою попереднього посилання. Для видань латиницею треба вказувати „Ibid”.

Задля підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Цитуючи, слід вказати джерело, з якого взято цитату, і точно зазначити сторінку.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками й наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. В цих випадках використовується вираз „так званий”;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців під час цитування допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Їх ставлять у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов’язково супроводжується посиланням на джерело (наприклад, [4, 35]);

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точними у викладенні думок автора, коректними щодо оцінювання його позиції та давати відповідні посилання на джерело;

д) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо це знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивної праці, а недостатнє знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Список використаних джерел оформляють відповідно до існуючих вимог та подають після Висновків. Список використаних джерел можна розміщувати у порядку посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків.

Після інформації про автора та назви джерела подають інформацію про те, де, хто і коли видав книгу. Скорочено подають назви столиць та інших великих міст (наприклад, “Львів”, “Харків”, проте “К.”, “М.”, “СПб”, “N.Y.”), зазначають назву видавництва коротко, без лапок, опускаючи слово “видавництво” (наприклад, К.: Основи, Львів: Просвіта, Вид-во Львів. ун-ту), після назви видавництва ставлять кому (,) і подають рік видання (наприклад, Львів: Каменяр, 2000), зазначають обсяг книги (наприклад, 483 с.) чи у разі бібліографічного опису статей подають сторінки, на які посилаються (наприклад, С. 34—63).

У разі посилання на джерела, опубліковані у всесвітній комп'ютерній мережі Internet (World Wide Web), слід використовувати стиль, прийнятий Міжнародною організацією стандартизації: 1) опис джерела наводять згідно із загальними вимогами; 2) у квадратних дужках вказують дату цитування ([Цит. 2001, 5 січня] – для україномовних джерел, [Cited 2000, 12 June] — для англomовних; 3) зазначають адресу сторінки: Доступний з: <<http://www.franko.lviv.ua/general/aboutu.html>> або Available from: <<http://www.uvm.edu/~ncrane/estyles/mla.html>> .

2.8. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи

1. Зміст роботи не відповідає плану дипломної чи магістерської роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.

1. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.
4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.
5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5—10 років) з теми дослідження.
6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності проблеми.
7. Не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики), поверхово висвітлено стан практики.
8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.
9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.
10. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.
11. Як ілюстративний матеріал використано таблиці, діаграми, схеми, запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті.
12. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.

Загалом, кваліфікаційна робота повинна бути написана чіткою і грамотною мовою без орфографічних і синтаксичних помилок у тексті й арифметичних неточностях у таблицях і розрахунках. Зміст роботи не слід викладати занадто довгими пропозиціями, оскільки простота і доступність написаного тексту є гідністю студента і свідчать про оволодіння ним сутності досліджуваної проблеми.

Розділ 3

ЯК ЗАХИСТИТИ ДИПЛОМНУ ТА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

3.1. Підготовка до захисту

Підготовка до захисту та захист є логічним завершенням виконання дипломної чи магістерської роботи.

Науковий керівник від кафедри. З метою надання студентові теоретичної і практичної допомоги в період підготовки і написання дипломної чи магістерської роботи йому призначається науковий керівник від кафедри. У переважній більшості випадків науковим керівником є той керівник, під керівництвом якого студент проходив виробничу практику.

Студентові необхідно періодично (за обопільною домовленістю приблизно раз у тиждень) інформувати наукового керівника від кафедри про хід підготовки дипломної чи магістерської роботи, консультуватися з теоретичних і практичних питань, що викликають ускладнення або сумніви, обов'язково доводити до відома керівника про можливі відхилення від затвердженого плану-графіка і пам'ятати, що в наукового керівника від кафедри є інші спеціалісти та магістранти і затримка окремих етапів кваліфікаційної роботи порушує терміни, може негативно відобразитися на якості і навіть привести до зриву планомірного навчального процесу.

Після отримання остаточного варіанту роботи науковий керівник від кафедри складає письмовий «Відгук» на неї, у якому всебічно характеризує якість дипломної чи магістерської роботи, ступінь її готовності, відповідність вимогам, відзначає позитивні сторони, особливу увагу звертає на наявні недоліки і рекомендує допустити кваліфікаційну роботу до захисту.

Якщо студент має потребу в додаткових консультаціях з окремих специфічних питань теми своєї роботи, то на його прохання завідувач кафедри може призначити йому додаткового консультанта, крім наукового керівника від кафедри. Науковий керівник від кафедри і консультант затверджуються наказом ректора університету.

Попередній захист кваліфікаційних робіт проводиться на кафедрі політології. Після передзахисту студенту надається можливість уточнити зауваження наукового керівника і внести корективи до тексту роботи. Для підготовки до захисту студенту бажано мати робочий варіант своєї роботи.

Остаточний варіант написаної і відповідно оформленої дипломної чи магістерської роботи (два переплетених примірники, на останній сторінці тексту вказується дата подання роботи і ставиться підпис автора) подається на кафедру у визначений термін. Робота не допускається до захисту і не зараховується у разі виявлення плагіату чи фальсифікації результатів дослідження.

Рецензування роботи. Після схвалення кваліфікаційної роботи науковим керівником від кафедри на засіданні кафедри визначається: для дипломної роботи – внутрішній рецензент, а для магістерської – зовнішній. Склад рецензентів затверджується ректором університету і формується з числа провідних спеціалістів з досліджуваної у кваліфікаційній роботі проблеми.

Дипломна чи магістерська робота подається на рецензування визначеному кафедрою рецензентові для написання „Рецензії”.

У «Рецензії» рецензент відзначає позитивні та негативні аспекти кваліфікаційної роботи: вміння студента порушити проблему й обґрунтувати її актуальність; логічну послідовність викладу матеріалу; розуміння автором проблеми; повноту аналізу літератури (вітчизняної та зарубіжної); конкретні зауваження (якщо такі виникають у рецензента) щодо недостатньої обґрунтованості тверджень, висновків, адекватності застосованих методик, обраних методів опрацювання результатів, коректності та обґрунтованості формулювань та висновків; самостійність і оригінальність осмислення матеріалу; мовне оформлення та стиль роботи; коректність цитувань і технічне оформлення. У висновку рецензент викладає свою точку зору про загальний рівень кваліфікаційної роботи й оцінює її.

Оцінку за дипломну чи магістерську роботу виставляють на підставі рекомендованої рецензентом оцінки, доповіді студента та відповідей на запитання на захисті роботи.

Не пізніше ніж за три дні до захисту студент подає завершену дипломну чи магістерську роботу, рецензію рецензента та відгук наукового керівника секретареві державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Завідувач кафедри політології, ознайомившись з кваліфікаційною роботою, відгуком наукового керівника від кафедри і рецензією внутрішнього чи зовнішнього рецензента, вирішує питання про можливість допуску студента до захисту дипломної чи магістерської роботи.

У випадку невиконання всіх вимог чи несвоєчасного подання дипломної чи магістерської роботи на кафедру студент не допускається до захисту.

Підготовка до захисту дипломної чи магістерської роботи полягає також у виготовленні засобів для унаочнення основних результатів досліджень і підготовці доповіді виступу.

Робота над виступом. Перше і найголовніше, з чого зазвичай починається підготовка до захисту кваліфікаційної роботи, – це робота над виступом по результатах дослідження, яке повинно розкрити сутність та теоретичну значущість результатів проведеної роботи. В структурному відношенні доповідь можна розділити на три частини.

Перша частина доповіді в основних моментах повторює вступ дипломної чи магістерської роботи. Потрібно озвучити актуальність вибраної теми, опис наукової політологічної проблеми та основні цілі дослідження. Необхідно також вказати методику, за допомогою якої велось дослідження, а також охарактеризувати склад та загальну структуру дипломної роботи.

Після першої частини йде друга, найбільша за об'ємом частина, яка послідовно характеризує кожний розділ дипломної роботи. При цьому особливу увагу звертають на результати. Відзначають також критичні зіставлення та оцінки.

Закінчується доповідь заключною частиною, яка будується за текстом висновків дипломної роботи. Тут варто назвати загальні висновки, не повторюючи вже сказані узагальнення.

При захисті бажано використовувати допоміжні наочні матеріали (схеми, таблиці, графіки), які необхідні для доказу положень та обґрунтування зроблених висновків. При підготовці до захисту кваліфікаційної роботи варто ще раз уважно переглянути весь текст, вкласти в потрібні місця закладки.

Рекомендується у процесі виступу також використовувати заздалегідь підготовлені мультимедійні презентації.

Вимоги до презентації. Презентація виступу на захисті дипломної чи магістерської роботи зазвичай не повинна перевищувати 20 слайдів, але краще вкласти матеріал у 15-16 слайдів (максимум 2 слайди на хвилину промови). Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації. Можна скористатися шаблонами, які містить програма. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були яскравішими за тло, а отже краще використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів. Ефекти анімації мають допомагати сприйманню інформації, а не бути самоціллю і не відволікати увагу слухачів від змісту презентації. Бажано не використовувати складних прописних шрифтів, розмір шрифтів має бути не менше, ніж 20-22 pt. В одному слайді доцільно вміщувати не більше, ніж 12-15 рядків тексту.

Презентація виступу повинна містити: короткий теоретичний вступ (вказати, хто займався досліджуваною проблемою і які підходи вироблені) (1-2 слайди); мета та гіпотези дослідження (1 слайд); методи та методики дослідження (1 слайд); опис результатів дослідження (10-12 слайдів); висновки та рекомендації (1-2 слайди).

Класичні помилки презентації: забагато матеріалу на слайді; забагато слайдів; дуже швидко йдуть слайди; малий шрифт; надмірне “декорування”; тло слайду (шаблон) зливається з текстом або надміру яскравий, відволікає увагу; невиправдане використання ефектів анімації; виступаючий говорить до екрану.

Напередодні захисту бажано ознайомитися з приміщенням, щоб продумати як краще забезпечити унаочнення. Якщо це можливо, доцільно відвідати заздалегідь захист інших студентів.

3.2. Захист дипломної і магістерської роботи

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються студенти, які завершили повний курс навчання та успішно пройшли всі атестаційні випробування (іспити та заліки) згідно з навчальним планом. Захист робіт проводиться на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії за участю наукового керівника, рецензентів, студентів та всіх, хто бажає бути присутнім на захисті.

Процедура захисту роботи: повідомлення студента про зміст роботи (7-10 хв.); запитання членів ДЕК до автора і відповіді на них; виступ наукового керівника; виступ рецензента(ів); відповідь студента на зауваження до роботи та/або виступу з боку наукового керівника та рецензента (якщо вони мають місце); виступи присутніх на захисті; заключне слово студента (2-3 хв.).

Виступ складається із трьох смислових частин, які відповідають за змістом вступу, основній частині та висновкам дипломної чи магістерської роботи. У вступі доповіді висвітлюється актуальність досліджуваної проблеми, формулюють об'єкт, предмет, гіпотези та завдання дослідження. Основна частина, передусім, розкриває суть, методологію й особливості організації та проведення дослідження. У висновках наводяться головні результати дослідження і визначається теоретичне і практичне значення отриманих результатів та можливі перспективи подальших досліджень.

Студент має можливість заздалегідь ознайомитися із зауваженнями рецензента, отже зобов'язаний підготувати відповіді на подані рецензентом зауваження. Слід пам'ятати, що оцінку виставляє державна комісія на підставі публічного захисту, тож відповіді на зауваження рецензента мають велике значення: успіх захисту значною мірою залежить від того, наскільки правильно і ґрунтовно студент дискутує з рецензентом і відповідає на питання членів державної комісії та присутніх. Відповіді на зауваження рецензента є публічним виявом знання досліджуваної проблеми, володіння матеріалом,

здатності вести наукову дискусію. З огляду на те, що студент має можливість завчасно підготувати відповіді на зауваження, цей етап захисту є дуже важливий і суттєво впливає на оцінку кваліфікаційної роботи.

У відповідях на зауваження рецензента та питання, які ставляться після доповіді, бажано уникати двох крайностей: 1) зайвої стислості і категоричності та 2) зайвої багатослівності. Зайва стислість та категоричність часто справляє враження “втечі” від відповіді на питання і свідчить про невміння вести наукову полеміку та дискусію. Аналогічне враження справляє і надмірна балакучість. Культура мовлення та дотримання регламенту є обов'язковим елементом культури й етики наукових повідомлень.

Під час захисту особливо важливо, щоб мова доповідача була чіткою, граматично точною, розбірливою та переконливою. Мова доповідача повинна бути не тільки зрозумілою та впевненою, але і виразною, і це залежить від темпу, гучності та інтонації. Якщо говорити поспішно, квапливо, проковтуючи закінчення слів, чи, навпаки, дуже тихо та нерозбірливо, то якість виступу від цього погіршується. Спокійна, неспішна манера викладу завжди імponує слухачам. Відповіді на запитання повинні бути стислими, чіткими та добре аргументованими. Якщо можливі посилання на текст кваліфікаційної роботи, в такому разі їх треба обов'язково робити.

У заключному слові студент відповідає на зауваження рецензента і тих, хто виступив у дискусії, дає обґрунтування згоди чи незгоди із зауваженнями щодо його роботи чи виступу.

Результати захисту визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Оцінки кваліфікаційної роботи виносяться членами Державної екзаменаційної комісії на її закритому засіданні. Комісія бере до уваги зміст роботи, обґрунтованість висновків, зміст доповіді, відгуки на дипломну чи магістерську роботу, рівень теоретичної та наукової підготовки студента. Оцінки кваліфікаційної роботи оголошуються в той же день після закінчення захисту всієї групи та оформлення протоколу засідання комісії. За результатами

підсумкової атестації студентів Державна екзаменаційна комісія ухвалює рішення про присвоєння кваліфікації зі спеціальності „Політологія” та видачі диплома спеціаліста чи магістра.

3.3. Критерії оцінювання дипломної чи магістерської роботи:

1. Уміння порушити проблему й обґрунтувати її актуальність.
2. Рівень опрацювання теми, повнота її розкриття.
3. Повнота аналізу літературних джерел.
4. Методологічна грамотність.
5. Адекватність застосованих методів дослідження.
6. Якість інтерпретації та аналізу отриманих результатів дослідження.
7. Відповідність висновків гіпотезі та меті дослідження, коректність висновків.
8. Творчий підхід, самостійність, оригінальність в опрацюванні матеріалу.
9. Мовне оформлення та володіння стилем наукового викладу; коректність цитувань, оформлення бібліографії.
10. Правильність та акуратність оформлення дипломної чи магістерської роботи.
11. Доповідь на захисті, її відповідність виконаній роботі; інформативність отриманих результатів; культура мовлення.
12. Використання під час захисту засобів унаочнення та якість їх виконання.
13. Вміння коректно, стисло, точно відповідати на запитання і критичні зауваження.

Оцінка дипломної чи магістерської роботи виводиться на підставі підсумування балів, виставлених членами ДЕК на захисті роботи. Кожен з оцінюваних аспектів має певну максимально можливу кількість балів: уміння поставити проблему та обґрунтувати її актуальність; рівень опрацювання теми, повнота її розкриття; повнота аналізу літературних джерел; методологічна грамотність, адекватність застосованих методів дослідження; відповідність висновків гіпотезі та меті досліджень; коректність висновків; творчий підхід; самостійність, оригінальність в опрацюванні матеріалу – до 50; мовне оформлення та володіння стилем наукового викладу – до 10; правильність та

акуратність оформлення кваліфікаційної роботи та оформлення бібліографії – до 10; доповідь на захисті – до 20; використання на захисті засобів унаочнення – до 10.

Оцінка дипломної чи магістерської роботи, яка виставляється як державний іспит, виводиться за загальною сумою балів.

Шкали оцінювання			
Університетська	Національна		Шкала ЄКТС
90-100	5	відмінно	A-відмінно
80-89	4	добре	B-дуже добре
70-79			C-добре
60-69	3	задовільно	D-задовільно
50-59			E-достатньо (мінімальні критерії)
26-49	2	незадовільно	FX-незадовільно
1-25		незадовільно	F- незадовільно(потрібна додаткова робота)

FX означає: “незадовільно” – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: “незадовільно” – необхідна значна подальша робота; з такою оцінкою студент відраховується після незадовільної відповіді на комісії.

Оцінка «**відмінно**» ставиться, якщо: дипломна чи магістерська робота є бездоганною: містить елементи наукової новизни, має практичне значення, містить пропозиції, доповідь на захисті логічна і коротка, повідомлена вільно; відгук і рецензія позитивні; відповіді на питання членів ДЕК правильні.

Оцінка «**добре**»: тема дипломної чи магістерської роботи розкрита, але мають місце окремі недоліки не принципового характеру: у теоретичній частині поверхово проаналізовані літературні джерела; елементи новизни і практичне значення чітко не представлені; недостатньо використані інформаційні матеріали щодо об'єкту дослідження, мають місце окремі зауваження в рецензії

і відгуку; доповідь логічна і вільно повідомлена; відповіді на питання членів комісії в основному правильні.

Оцінка **«задовільно»** ставиться, якщо: тема дипломної чи магістерської роботи в основному розкрита, але є суттєві недоліки: не чітко сформульована мета дипломної чи магістерської роботи; мета і завдання не відповідають змістові роботи; в теоретичному розділі відсутній критичний аналіз підходів до вирішення проблем, що охоплює тема; має описовий характер; в аналітичній частині недостатньо розкриті закономірності і тенденції розвитку явища, є надлишок описових елементів; підбір інформаційних матеріалів (таблиці, графіки, схеми) не завжди обґрунтований; висновки і пропозиції, подані в третьому розділі, необґрунтовані і не відповідають результатам дослідження; в рецензії і відгуку зазначені окремі зауваження; доповідь прочитана по тексту; не усі відповіді на питання членів ДЕК правильні і повні; є зауваження щодо оформлення кваліфікаційної роботи.

Оцінка **«незадовільно»** ставиться тоді, коли тема дипломної чи магістерської роботи розкрита поверхово і є такі недоліки: нечітко сформульована і не відповідає змістові мета і завдання кваліфікаційної роботи; розділи логічно не пов'язані між собою; відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел; аналіз виконано поверхово, переважає описовий характер без системності і глибини; шляхи вирішення поставленої проблеми або відсутні, або не погоджені з результатами проведеного дослідження. Крім того, є недоліки і в оформленні дипломної чи магістерської роботи. Доповідь прочитана по готовому тексту. Відповіді на питання членів ДЕК неточні або неповні.

Дипломна чи магістерська робота **до захисту не допускається**, якщо вона: подана науковому керівникові на перевірку з порушеннями термінів, встановлених графіком навчального процесу; написана на тему, що вчасно не була затверджена наказом по університету; виконана не самостійно; структура не відповідає вимогам; зміст дипломної чи магістерської роботи не розкриває її теми; не переплетена і неправильно оформлена, відсутня зовнішня рецензія або відгук наукового керівника.

Якщо захист кваліфікаційної роботи визнається Державною екзаменаційною комісією незадовільним, студент може при відповідній доробці захищати її наступного року повторно.

Студент допускається до повторного захисту протягом трьох років після закінчення основного курсу. У випадку закінчення цього терміну студенту видається довідка про те, що він прослухав курс в університеті за визначений термін, указуються дисципліни, в яких він склав іспити, але права одержання диплома він позбавляється.

Розділ 4

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Результати наукових досліджень можуть бути опубліковані у збірниках наукових праць, наукових і науково-практичних журналах, збірниках матеріалів конференцій для ознайомлення з ними наукової громадськості. Публікації сприяють становленню пріоритету автора, свідчать про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми, слугують підтвердженню достовірності основних результатів і висновків роботи; відбивають основний зміст роботи, новизни і наукового рівня, підтверджують факт апробації та впровадження результатів і висновків роботи.

Наукова стаття

Наукова стаття – один з основних видів публікацій. Існують вимоги до написання статей та підготовки їх до публікування. Періодичні видання здебільшого публікують для авторів свої вимоги до структури й особливостей оформлення статей. Проте є загальні вимоги, які визначають структуру публікації. Структура статті, загалом, аналогічна структурі дипломної чи магістерської роботи.

План-схема статті, яка містить результати **наукових досліджень**, обсягом 6-12 сторінок (0,5-0,7 друк. арк.), складається із вступу, короткого огляду останніх досліджень, постановки цілей та завдань статті, викладу основної частини, підсумків (завершення) та списку використаних джерел.

У *вступі* порушується наукова проблема та коротко висвітлюється її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (1 абзац або 5—10 рядків).

В *огляді досліджень* цієї проблеми (близько 1/3 сторінки) розглядаються, здебільшого, останні дані літератури, на які спирається автор, сучасні погляди на проблему, труднощі при розробці даного питання, увага зосереджується на недосліджених або ж суперечливих аспектах, котрим присвячена стаття.

Формулювання мети статті (постановка завдання) — висловлюється головна ідея даної публікації (що саме досліджується і з якою метою), яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац, або 5—10 рядків).

Виклад змісту власного дослідження — *основна частина статті*. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних висновків тощо (5—6 сторінок). Аналітичність основної частини зростає завдяки поданню інформації у формі таблиць, графіків і діаграм.

На завершення наводиться *висновок*, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок з теми (1/3 сторінки).

У *списку використаних джерел* подають лише ті, на які є посилання у статті. Список оформляють в алфавітному порядку або в порядку подання в тексті.

Правила оформлення наукової статті:

- на початку статті з правого боку зазначають прізвище та ініціали автора; за необхідності вказуються відомості, що доповнюють дані про автора;
- назва наукової статті розміщується по центру; вона стисло відбиває її головну ідею, думку (якомога менше слів, краще — до п'яти);
- ініціали ставлять перед прізвищем;
- слід уникати стилю наукового звіту чи науково-популярної статті;
- недоцільно ставити риторичні запитання; мають переважати розповідні речення;
- не слід перевантажувати текст цифрами 1, 2 та ін. при переліках тих чи інших думок, положень; перелік елементів, позицій слід починати з нового рядка, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою;
- у тексті прийнятним є використання різних видів переліку: спочатку, на початку, спершу, потім, далі, нарешті; по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі та ін.;
- цитати в статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основну ідею, а після неї в дужках указати прізвище автора, який уперше її висловив;
- усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг статті присвячують викладу власних думок; для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій не слід наводити висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву;
- стаття має завершуватися конкретними висновками і рекомендаціями;
- поля, розмір шрифту, інтервал, обсяг публікації вказується відповідною установою чи закладом, куди надсилається стаття;
- система посилань: в кінці статті список використаних джерел і літератури подається за алфавітом; в тексті публікації у квадратних дужках вказується порядковий номер джерела і використані сторінки (до прикладу: [15, с.56], перша цифра є 15-ою позицією в списку літератури, а 56 – номер сторінки або аркуша архівної справи тощо).

У кінці статті подається анотація російською та англійською мовою. Рукопис статті підписується автором(ами) і разом з електронним варіантом подається до редакції.

Дещо іншу структуру мають статті, присвячені **огляду літератури** з певної проблеми. Структура оглядової статті складається із вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел.

У *вступі* висвітлюється актуальність досліджуваної проблеми, її соціально-економічне та наукове значення. *Основна частина* охоплює огляд літератури, де у формі полеміки розглядаються різні погляди на цю проблему та дискутуються результати досліджень, відомі з літератури. *Закінчення* статті у формі висновків формулює головні проблемні питання досліджуваної теми та можливі напрями і методи її вивчення. *Список джерел статті* оформляють аналогічно Списку літератури до дипломної чи магістерської роботи.

Зазвичай, наукова стаття містить також резюме. Резюме – короткий (400–600 знаків комп'ютерного набору), лаконічний виклад суті того, що розглянуто в статті. Наприкінці резюме подають ключові слова (здебільшого, три – п'ять слів), які відображають основні поняття, розглянуті у статті.

Тези

Ще однією формою публікацій є тези. У формі тез зазвичай публікують матеріали конференцій. Вони є свідченням *апробації* кваліфікаційної роботи і належать до опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дослідження. *Тези* (гр. thesis — положення, твердження) — це коротко, точно, послідовно сформульовані основні ідеї, думки автора, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді — це опубліковані до початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях.

Обсяг тез визначають видавці та організатори конференцій. Здебільшого це

2—3 сторінки машинописного тексту (1000—2000 знаків) через 1,5—2 інтервали. Можливий виклад однієї тези. Тези також містять ключові слова. Схематично структура тез наукової доповіді має такий вигляд: теза — обґрунтування — доказ — аргумент — результат — перспективи.

При підготовці тез наукової доповіді слід дотримуватися таких правил:

- у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали; при необхідності вказують інші дані, які доповнюють відомості про автора;
- назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2-5 слів);
- виклад суті доповіді здійснюється за такою послідовністю тез: актуальність проблеми; стан розробки проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми); наявність проблемної ситуації; необхідність у її вивченні, вдосконаленні з огляду на сучасний стан її розробки, втілення; основна ідея, положення, висновки дослідження, якими методами це досягається; основні результати дослідження, їх значення для розвитку теорії та (або) практики.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко.

Допускається опускати цифровий, фактичний матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів. Виступаючи на науковій конференції, можна посилатися на опубліковані тези доповіді і спинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

Організатори видання зазначають вимоги до публікацій та супровідної документації. Супровідна документація (для студентських робіт) може стосуватися рекомендації наукового керівника та/або рекомендації кафедри опублікувати статтю чи тези. Треба чітко дотримуватися вимог оформлення публікацій і супровідної документації та визначених термінів подання матеріалів для публікування.

Більшість зарубіжних наукових видань притримуються у своїх вимогах до всіх наукових публікацій єдиних вимог, що є обов'язковою умовою для

опублікування наукових праць та статей.

Загалом, у статті можна виокремити три структурні частини: титульна частина, основна частина, додатки. Титульна частина включає: назву статті, ім'я автора, установу, в якій працює автор, контактні адреси: поштову та електронну, резюме (Abstract). Якщо робота виконана згідно програми дослідницького гранту, обов'язково вказують назву та номер гранту та/або інформацію про спонсорів.

Резюме містить стисло (100-200 слів) інформацію про зміст статті: проблему, вивченню якої присвячена публікація, застосовані методи дослідження і отриманий результат. Основна частина складається із наступних секцій: вступ (Introduction), метод (Method), результати (Results), дискусія (Discussion), підсумки (Conclusion), список використаних джерел (References).

Резюме

У вступі подається інформація про специфіку даної проблеми та ступінь її вивчення, конкретизується, що є предметом дослідження, який стан попередніх наукових вивчень даного питання, на які теоретичні засади опирається дане дослідження. У підрозділі метод детально описують модель проведеного дослідження: *методологія та методика*, застосовані у дослідженні. Опис застосованих *методик* окрім переліку містить інформацію про властивості методик, особливо у разі застосування не часто використовуваних методик.

Дискусія присвячується власне обговоренню результатів і їх аналізу. Один варіант початку дискусії – згадування власних наукових гіпотез чи питань, вивченню яких було присвячене дослідження, розгляд значення проведених досліджень та їх результати для вивчення порушеної проблеми. Дискусійна частина поєднує конспект результатів, їх значення та критичного аналізу питань, які не вдалося вияснити і які, на думку автора, мають визначати керунок подальших майбутніх досліджень. У *завершальній* частині підводять підсумки, лаконічно формулюючи основні результати дослідження і висновки. Список використаних джерел розміщують у кінці статті з нової сторінки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ

Артемчук Г.І., Курило В.М., Кочерган М.П. Методика організації науково-дослідної роботи: Навч. посіб. – К.: Форум, 2000. – 270 с.

Артюх О.Ф. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник.- К.: УМКВО, 1990. – 315с.

Баскаков А.Я., Туленков Н.В. Методология научного исследования: Учебное пособие. – Киев, 2002. – 214с.

Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. –К.: АБУ, 2002. – 480 с.

Бурлачук В.Ф. Рецензия как форма научно - информационной деятельности. АН УССР. Ин-т философии. – К., 1990. – 24 с.

Видання. Основні види та визначення: ДСТУ 3017 – 95. – Введ. 23.05.95. – К.: Держстандарт України, 1995. – 45с.

Волков Ю.Г. Диссертация: подготовка, защита, оформление: Практ. пособие. – М.: Гардарики, 2002. – 157 с.

Гавриленко О.П. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник. – 2008. - 172с.

Головні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій // Бюлетень ВАК України. – 2007. - № 6. – С. 9 - 17.

Горбатенко І.Ю., Івашина Г.О. Основи наукових досліджень: Підручник. – Херсон, 2001. – 342с.

Грищенко І.М., Григоренко О.М., Борисейко В.А. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. – К.: КНТЕУ, 2001. - 185 с.

Де і як публікувати результати дисертаційних досліджень. – Київ: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. – 64 с.

Добров Г.М. Наука о науке / Отв. ред. Н.В. Новиков. – 3-е изд., доп. и перераб. – К.: Наук. думка, 1998. – 304с.

Довідник здобувача наукового ступеня: Зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / Упоряд. Ю.І. Цеков; Передмова до 3-го, 2-го і з переднього сл. до 1-го вид. Р.В.

Бойка. – 3-тє вид., випр. і допов. – К.: Ред. “Бюл. Вищої атестац. коміс. України”: Вид-во “Толока”, 2004. – 69 с.

Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 212с.

Эхо Юрий. Письменные работы в вузах: практическое руководство для всех, кто пишет дипломные, курсовые, контрольные, доклады, рефераты, диссертации. – М.: ИНФРА-М, 1999.

Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів / За ред. проф. М.І. Панова. – Х.: Гриф, 2003. – 336с.

Здобувачу наукового ступеня: Метод. рекомендації / Упор. С.В. Сьомін. – К.: МАУП, 2002. – 184 с.

Зосімов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки: Монографія. – 3-є вид., доп. і випр. – Х.: ВД «Інжек», 2005.- 216с.

Кіліченко О.І., Степанова Л.В., Ткачук О.М., Хрущ В.Д., Хрущ О.В. Технологія самостійної навчально-наукової роботи студентів: Методичні матеріали. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 88 с.

Колесников А. Internet: для пользователя. – К.: Издательская группа ВНК, 2000. – 304 с.

Краевский В.В. Методология научного исследования. – СПб.: СПбГУП, 2001. – 148 с.

Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 206 с.

Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и порядок защиты: Практическое пособие для студентов-магистрантов / Ф.А. Кузин – М.: Ось-89, 1997. - 304 с.

Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. – Тернопіль, 2005. – 256с.

Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів: Підручник / Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова. – К.: Вікар, 2003. – 328 с.

Лудченко А.А., Лудченко Я.А., Примак Т.А. Основы научных исследований: Учебное пособие /Под ред. А.А. Лудченко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 114 с.

Методологические вопросы науковедения/ Под ред. В.И. Оноприенко, К.: УкрИНТЭИ, 2001. – 323 с.

Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і змісту: Навчальний посібник. – К.: Фірма “Курс”, 1997. – 56 с.

Наринян А.Р., Поздеев В.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Европейский ун-т.–К.: Изд-во Европейского ун-та, 2002.-109 с.

Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. /Держкомстат. – К., 2003.- 340с.

Організація науково-дослідної роботи в закладах освіти. – Тернопіль: Астон, 2001. – 138 с.

Первой В.П., Шашурина Г.В. Теория и методы науки (сущность, особенности и структура научного познания): Лекция. – М.: Московская академия МВД России, 2000. – 42 с.

Переліки та форми документів, які використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників // Бюлетень ВАК України. – 2000. - № 2.

Петрук В.Г., Володарський Є.Т., Мокін В.Б. Основы науково-дослідної роботи. Навчальний посібник / Під. ред. д. т. н., проф. Петрука В.Г. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2005. – 144с.

Полковников Б.Ф. Подготовка научной статьи и публикации. – М.: Радио и связь, 1990. – 54 с.

Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: Нормативні документи. – К.: Бюлетень ВАК України, 2000.- 32с.

П'ятницька-Позднякова І.С. Основы научных исследований у вищій школі: Навчальний посібник. – К., 2003. – 116с.

Райзберг Б.А. Диссертация и ученая степень. Пособие для соискателей. –

6-е изд. доп. – М. ИНФРА. – М., 2006. – 431с.

Райзберг Б.А. Научное счастье, или как умелые проникают в ученые. – М.: Консалтинг ТЭКСТ, 1992. – 72с.

Романчиков В.І. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.

Рузавин Г.И. Методология научного познания: Учебное пособие для вузов/ Г.И. Гузавин.- М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.- 287с.

Свердан М.М., Свердан М.Р. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2006. – 352 с.

Серова Г.А. Компьютер – помощник в оформлении диссертации: Практ. руководство для тех., кто хочет быстро научиться работать на компьютере. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 350 с.

Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 317 с.

Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового дослідження / Українська академія державного управління при Президентові України. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 338с.

Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 208 с.

Чорненький Я.Я., Чорненька Н.В., Рибак С.Б. та ін. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента. Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2006. – 208 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 5-те вид. – К.: Знання, 2006. – 307 с.

Шишка Р.Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт: Навчальний посібник. – Харків: Еспада, 2007. – 368 с.

Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня: Методичні поради / автор-упорядник Л. А. Пономаренко – К.: Ред. “Бюлетеня ВАК”, 1999.-80 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок заяви про затвердження теми кваліфікаційної роботи

Завідувачу кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»
професору (доценту) _____

прізвище, ім'я, по батькові

студента (ки) ____ курсу спеціальності «Політологія»
Інституту історії, політології і міжнародних відносин
стаціонарної (заочної) форми навчання

_____
прізвище, ім'я, по батькові

Заява

Прошу затвердити тему моєї дипломної (магістерської) роботи
_____ і призначити науковим керівником
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище й ініціали викладача).

Дата

Підпис

Додаток Б

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

_____ (назва інституту, факультету)

_____ (повна назва кафедри)

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

_____ (освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему _____

Виконав: студент ___ курсу, групи _____
напряму підготовки (спеціальності)

_____ (шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

_____ (прізвище та ініціали студента)

Керівник _____

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент _____

_____ (прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ - 20__ р.

Додаток В

Строки виконання кваліфікаційної роботи

№	Вид роботи	Термін виконання
1.	Вибір теми і подача на кафедру заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми магістерської роботи (заява має бути завірена підписом наукового керівника)	до __ жовтня
2.	Оформлення бланку завдань	до __ листопада
3.	Подача керівнику розгорнутого плану дипломної чи магістерської роботи	до __ листопада
4.	Написання теоретичної частини роботи	до __ грудня
5.	Написання Вступу до дипломної чи магістерської роботи <i>(допуск до іспиту з предмету "Методологія наукового дослідження»)</i>	до __ грудня
6.	Збір і обробка емпіричних даних <i>(складова заліку з Магістерського семінару за 10 семестр)</i>	до __ квітня
7.	Подання чорнового варіанту всієї роботи керівнику <i>(складова заліку з виробничої практики)</i>	до __ травня
8.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру з відгуком наукового керівника і його рекомендацією до її захисту	до __ червня

Для спеціалістів та магістрантів обов'язковою є участь в організації та проведенні настановних та підсумкових конференцій студентів (складова заліку з виробничої практики).

Для студентів-випускників обов'язковим є проходження попереднього захисту дипломної чи магістерської роботи, за яким керівники виставляють оцінку з виробничої практики.

Додаток Д

Зразок особистого календарного плану виконання дипломної чи магістерської роботи

№	Вид роботи	Термін виконання
1	Вибір теми. З'ясування стану вивчення проблеми в літературі. Складання бібліографії.	
2	Визначення актуальності проблеми, предмета та об'єкта, гіпотез та завдань дослідження.	
3	Складання розгорнутого плану роботи.	
4	Написання теоретичної частини (перший варіант).	
5	Уточнення мети, завдань та обґрунтування концепції роботи.	
6	Підготовка тексту кваліфікаційної роботи.	
7	Написання вступу та висновків.	
8	Оформлення роботи.	
9	Підготовка до захисту.	
10	Подання роботи на рецензію.	
11	Подання роботи з відгуком наукового керівника та рецензією на кафедру.	
12	Захист у ДЕК.	

Додаток Е

Правила оформлення бібліографії

Монографії, 1-3 автори:

Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры / Пахарев Андрей Дмитриевич. – К. : О-во: “Знание” Украины, 2001. – 270 с.

Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. – К. : Києво-Могилян. акад., 2005. – 397 с.

Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эдисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 265 с.

Монографії, 4 автори:

Етнонаціональна структура українського суспільства : Довідник. / [Євтух В. Б., Трощинський В. П., Галушко К. Ю., Чернова К. О.] – К. : Наукова думка, 2004. – 344 с.

Монографії, 5 і більше авторів:

Город и государство: проблемы, тревоги, надежды горожан востока Украины / [Бакиров В. С., Кушнарев Е. П., Кизилов А. И. и др.] ; под ред. В. С. Бакирова, Е. П. Кушнарёва. – Харьков : Форт Лтд, 1996. – 236 с.

Колективний автор:

Статистичний щорічник України за 2003 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2004. – 632 с.

Багатомні видання:

Антология мировой политической мысли : в 5 т. / [руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.]. – М.: Мысль, 1997. – Т. 1: Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 1997. – 832 с.

Перекладні видання:

Эриксон Э. Г. Идентификация: юность и кризис / Э. Г. Эриксон ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1996. – 342 с.

Збірки наукових праць:

Контрасти: мондіалізм і тероризм: Збірник наукових праць. – К. : Серж, 2001. – 112 с.

Словники:

Словарь иностранных слов / Сост.: А. Г. Спиркин, И. А. Акчурин, Р. С. Карпинская. – [13-е изд.]. – М. : Русский язык, 1986. – 608 с.

Складові частини книги:

Кохэн Р. Транснациональные отношения и мировая политика / Кохэн Р., Най Дж. // Теория международных отношений : Хрестоматия / Сост. П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2002. – С. 152–168.

Складові частини збірника:

Капітоненко М. Г. Асиметричний конфлікт в постбіполярній системі міжнародних відносин / Капітоненко М. Г. // Вісник Київського університету. Міжнародні відносини. – Вип. 21–24. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2002. – С. 252–257.

Складові частини журналу:

Мішин А. О. Чинники регіональної стабільності та розвиток демократичних засад у нових незалежних державах / Мішин А. О. // Стратегічна панорама. – 2005. – № 3. – С. 57-60.

Складові частини іноземного журналу:

Stern J. The protean enemy / Stern J. // Foreign affairs. – 2003. – Vol. 82. – № 4. – P. 27–41.

Складові частини енциклопедії:

Келле В. Ж. Идеология / Келле В. Ж. // Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. / Под ред. А. М. Прохорова. – [3-е изд.]. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. 10. – С.39-41.

Тези доповідей:

Рудич Ф. М. Вереснева трагедія у США: причини, наслідки. Спроба політологічного аналізу / Рудич Ф. М. // Діалог цивілізацій: Нові принципи організації світу : матеріали Всесвіт. конф. (Київ, 24 травня 2002 р.) – К. : МАУП, 2002. – 232 с.

Дисертації:

Наконечний В. В. Система організації влади великого міста: політологічний аналіз : Дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.02 / Наконечний Володимир Васильович. – Харків, 2007.

Автореферати дисертацій:

Дорошенко А. Д. Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах : автореф. дис. На здобуття наук.ступеня канд. політ. Наук : спец. 23.00.04 «Політичні інститута та процеси» / А. Д. Дорошенко. – К., 2003. – 26 с.

Законодавчі документи:

Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 грудня 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам вид-во, 2006. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Веб-сайт в Internet:

<http://www.russ.politics/20021101-bau.html>

Стаття в Internet:

Устав Организации Объединенных Наций [електронний ресурс] // Доступно на : <http://www.un.org/russian/document/basicdoc/charter.htm>

Голіков О. С. Культурний капітал української молоді в умовах трансформації системи освіти: ризики, можливості, перспективи / Голіков Олександр Сергійович // Соціологія майбутнього [Електронний ресурс] : електронний науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. - № 1(1)/2010.Режимдоступудожурн.http://www.sociology.kharkov.ua/socio/index.php?option=com_content&task=view&id=230&Itemid=108

Додаток Ж**АНОТАЦІЯ**

магістерської (дипломної) роботи студента (ки) _____ курсу, групи _____
на тему:

« _____
_____ »

П.І.Б.студента _____

Актуальність _____
_____
_____
_____

Мета
_____
_____
_____**Завдання**
_____
_____
_____
_____**Об'єкт**
_____
_____**Предмет** _____
_____**Методи**
_____
_____
_____

**Наукова новизна і практична
значимість** _____
_____
_____

**Ключові
слова** _____
_____

Додаток 3
 Державний вищий навчальний заклад
 «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Інститут, факультет _____

Кафедра _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Напрямок підготовки (Спеціальність) _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри _____
 (підпис)

(прізвище, ініціали)

“ ____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНУ (МАГІСТЕРСЬКУ) РОБОТУ СТУДЕНТУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом університету від “ ____ ” _____ 20__ р. № _____.

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток И

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПОДАННЯ

ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ (МАГІСТЕРСЬКОЇ) РОБОТИ

Направляється студент _____ до захисту дипломної (магістерської) роботи за
(прізвище та ініціали)
напрямом підготовки _____ (шифр і назва напрямку підготовки)
спеціальністю _____ (шифр і назва спеціальності)
на тему: _____ (назва теми)

Дипломна (магістерська) робота і рецензія додаються.
Директор інституту, декан факультету _____ (підпис)

Довідка про успішність

_____ за період навчання в інституті, на факультеті
(прізвище та ініціали студента)
з 20__ року до 20__ року повністю виконав навчальний
план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок за:
національною шкалою: відмінно __%, добре __%, задовільно __%;
шкалою ЄКТС: А __%; В __%; С __%; D __%; E __%.

Секретар інституту, факультету _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної (магістерської) роботи

Студент(ка) _____

Керівник роботи _____ (підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

Висновок кафедри про дипломну (магістерську) роботу

Дипломна (магістерська) робота розглянута. Студент (ка) _____ (прізвище та ініціали)

допускається до захисту даної роботи в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ (назва)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
“ ____ ” _____ 20__ р.